

Doc. dr Davor Čulinović

SOCIOLOGIJA PSIHIČKIH OBOLJENJA

Kao što je poznato u posljednjih 50 godina naučna su se saznanja razvila znatno više nego u svim prijašnjim vremenima, a mogućnost objektivnog upoznavanja prirode, društva i čovjeka danas je mnogostruko veća nego jučer. Preobražaj svijeta — ili tačnije jednog njegovog dijela — toliki je da je otac kibernetike, Norbert Wiener, s pravom pisao kako smo toliko izmijenili svijet da danas moramo mijenjati sami sebe da bismo u njemu mogli živjeti. Svakim danom imamo sve više naučnih dostignuća, a specijalizacija nauka je tako bujna da su informacije o tim dostignućima naučnim radnicima daleko sporije nego razvoj samih nauka. Niz starih klasičnih nauka danas se raspao na već velike nove nauke koje u sebi opet sadrže začetke novih.

Društvene nauke, u odnosu na tehničke i prirodne, nalaze se u izvjesnom zaostatku. Uzroci tome nalaze se u prvom redu u objektivnim faktorima. Međutim, danas i društvene nauke razvijaju veoma široko svoju djelatnost, one se specijaliziraju i otvaraju sve više nove horizonte. Proces sve većeg razvoja društvenih nauka u niz specijaliziranih, posebnih društvenih nauka osobito se osjeća poslije tridesetih godina ovog vijeka.

Tom razvoju nije mogla da izbjegne ni sociologija. Kao opća društvena nauka — koja se bavi proučavanjem zakonitosti, strukture, razvoja i funkcioniranja društva, društvenim pojavama i odnosima¹ — ona je kao empirijska i egzaktna nauka dovela do stvaranja čitavog niza takozvanih posebnih sociologija. Danas se čak može govoriti o pravoj poplavi posebnih sociologija koje sve više dobivaju pravo građanstva i postaju sastavni dio, ako ne i temelj, suvremenog proučavanja društva. Bez obzira da li se ovdje radi o sociološkom proučavanju nekih društvenih pojava ili o razvoju posebne sociologije kao nauke, činjenica je da nam takav razvoj obogaćuje mogućnosti kompleksnijeg sagledavanja raznih društvenih pojava, društvenih odnosa i procesa.

¹ Ovdje govorimo o glavnim karakteristikama sociologije, a nikako o definiciji te nauke.

Ovim člankom želimo ukazati na značenje i potrebu sociološkog proučavanja psihičkog zdravlja i psihičkih oboljenja u društvu, ili kako to u SAD nazivaju na »sociologiju psihičkih oboljenja«.

Činjenica je da suvremena medicina izvanredno veliku pažnju poklanja društvenim uzrocima pojedinih bolesti. Iako se ne može generalizirati, osobito u medicini, danas ipak prevladava mišljenje da postoji velik utjecaj društvenih faktora na čitav niz oboljenja. Ta misao nije nova, ali je nova djelatnost i mogućnost te djelatnosti da se smanje ili otklone oni socijalni faktori koji pogoduju razvoju pojedinih oboljenja. U svijetu, kao i u našem društvu, postoji čitav niz akcija koje su usmjerene u tom pravcu. Ali slabost tih akcija nije u njihovoj kampanjskoj prirodi, već u njihovoj parcijalnosti u odnosu na kompleksnost samog društva i faktora koji u njemu djeluju.

Sociologija je u nekim zemljama Evrope i Sjeverne Amerike postigla vrlo velike uspjehe u otkrivanju socijalnih faktora koji utječu na oboljenja, organizaciju zdravstvene službe, razne pojave iz oblasti medicine itd. Prostranstvo socioloških istraživanja iz oblasti medicine izvanredno je veliko, a njihova je korisnost već nakon prvih koraka bila očita. Većina je dosadašnjih istraživanja, osobito iz oblasti psihičkih oboljenja, uglavnom bila statistička i monodisciplinarna. Ako su se kod tih istraživanja i uzimali u obzir sociološki faktori, to su uradili uglavnom oni koji se nisu bavili sociologijom kao glavnim usmjerenjem. Profesionalna je jednostranost pri tome mnogo ometala da se objekti sagledaju u sociološkom kontekstu, a nepoznavanje sociološke nauke kao cjeline, njezinih metoda i tehnika, već je unaprijed osuđivala takve pothvate na neuspjehe ili polovične rezultate.

J. A. Clausen, profesor na Nacionalnom institutu psihijatrije u SAD, jedan je od pionira socioloških istraživanja u oblasti psihičkih oboljenja. On piše: »Medicinske dijagnoze o postupku različitih psihičkih oboljenja ukazuju na njihovu vezu sa socijalnim faktorima.«² Polazeći od te postavke on i njegovi sljedbenici razvili su široka sociološka istraživanja. Kao rezultat toga došlo je do stvaranja »sociologije medicine« i »sociologije psihičkih oboljenja« kao posebnih socioloških nauka. Mnogobrojni radovi s tog područja otvorili su put kompleksnijem pogledu na probleme zdravlja, profesija u medicini, socijalne strukture zdravstvenih radnika, bolesnika, itd. Istraživanje tih pojava nije bilo samo sociološki, već i društveno korisno. Rezultati su obogatili teoriju, a istovremeno ukazali i na moguća praktična rješenja i potrebu za društvenom intervencijom prema sociološkim faktorima na tom području.

² »Sociology Today«, Problems and Prospects, New York, 1962. strana 551.

Šta je »sociologija psihičkih oboljenja« i koji je predmet njezina proučavanja i istraživanja? Američki autori o tome pišu: »Sociologija psihičkih oboljenja može se otprilike definirati kao istraživanje socijalnih normi i procesa koji se neposredno odnose na početak ili razvoj različitih oblika psihičkih poremećaja ili pokazuju odlučujući utjecaj na to kako se prihvaća, karakterizira i kakvim se odnosima okružuju osobe, koje su pogođene psihičkim poremećajima, za vrijeme akutnog stadija bolesti i poslije toga.«³ Ne upuštajući se u diskusiju o tačnosti i dovoljnosti te definicije, možemo samo ukazati da je ona nastala na temelju opće sociološke teorije i do tada izvršenih istraživanja koja su bila ograničena samo na pojedine pojave iz te problematike. Prihvaćajući tu definiciju za sada kao dovoljnu, naglašavamo da nužnost socioloških istraživanja i razvijanja te posebne sociologije uglavnom proizlazi iz činjenice da

- psihička oboljenja imaju i svoju »društvenu osnovu« i
- s pojavom tih oboljenja stvaraju se i određeni odnosi u društvu prema takvim bolesnicima.

Isto tako — kao što postoje mnogostruki društveni faktori koji utječu na pojavu ili razvoj psihičkih oboljenja — stvaraju se i društveni odnosi prema tim bolesnicima na različitim društvenim nivoima i strukturama.

Osnovni zadatak socioloških ispitivanja morao bi biti usmjeren na otkrivanje društvenih odnosa koji su povezani s tim oboljenjima. Iz ta će se dva osnovna zadatka stvoriti i drugi već nakon prvih koraka u razradi ove materije.

Svakodnevni život pokazuje da su odnosi prema osobama oboljelim od psihičkih poremećaja veoma različiti. Nisu rijetki slučajevi da ti odnosi nemaju ni malo humanosti, a shvaćanje da takvi bolesnici smanjuju ugled svoje porodice nisu rijetki u selu i u gradu. Istraživanja bi trebalo da otkriju ne samo različite odnose i ponašanja prema takvim bolesnicima, već i uzroke tih odnosa i ponašanja. Često je puta sama činjenica da je netko bio na psihijatrijskom pregledu dovoljna da se promijeni odnos okoline prema toj osobi. Sociologiju psihičkih oboljenja pri tome ne interesiraju pojedinačni odnosi koji se pojavljuju u društvu, već oni koji se javljaju kao društveni. Naravno da pri tome treba imati na umu da sociološka istraživanja ne mogu dati konačne odgovore na sva pitanja. Oni mogu osvijetliti te probleme samo s jedne strane, i to sociološke. Ona mogu da budu samo jedna karika u čitavom lancu istraživanja i proučavanja u kojem treba da bude zastupljeno više nauka. Potreba za internaučnim istraživanjem primorava na suradnju etologe, psihologe, psihijatre, sociologe, i

³ Ibidem, str. 551.

druge naučne radnike. Jedino timski rad ili timsko planiranje tih kompleksnih istraživanja može pružiti zadovoljavajuće rezultate. Svaki će specijalist sa svoga područja moći sagledati pojavu u njenom specijalnom kontekstu, a njihova međusobna povezanost omogućit će sagledavanje njezine sveukupne kompleksnosti.

Suvremena naučna istraživanja H. Goldhamera i A. Marshalla (»Psychosis and Civilization«), J. Eatona i R. Weila (»Culture and Mental Disorders«), J. A. Clausena i E. Linna (»Public Reaction to a Severe Polio Outbreak in Three Massachusetts Communisties«), H. Menzela i E. Katza (»Social Relations and Innovation in the Medical Profession«), L. G. Reedera (»The Socio-Economic Effect of Heart Disease«), J. A. Clausena (»Sociology and the Field of Mental Health«), A. B. Hollingsheada i F. C. Redlicha (»Social Stratification and Psychiatric Disorders«), G. G. Readera (»Collaboration between Sociologist and Physician«), itd. itd. razvila su ne samo sociologiju medicine, već i posebne sociologije iz te oblasti, kao što je konkretno sociologija psihičkih oboljenja.

Za razvoj naših istraživanja na tom polju potrebno je proučavati bogata iskustva iz drugih zemalja kako bismo izbjegli početničke greške i slabosti koje su tamo već prevaziđene. Želio bih ovdje ukazati da je potrebno studiozno pristupati tim naučnim istraživanjima. Veoma smo često skloni da u naučnim istraživanjima tražimo brze rezultate, nestrpljivi da temeljito obradimo materiju i veoma netolerantni kada se radi o dužim pothvatima. Treba imati na umu da nijedan ozbiljni naučni rad nije nastao u kratkom vremenu. U Evropi računaju da je vremenski prosjek za dobivanje naučnih rezultata u nekom institutu najmanje sedam godina od njegova stvaranja. Tim je više vrijedno pažnje kada se radi o društvenim pojavama koje su same po sebi izvanredno kompleksne i na koje utječu mnogostruki faktori. Interesantno je napomenuti da jednim dijelom istraživanja, naročito u SAD, nisu potvrđene neke već opće priznate postavke stvorene na bazi monodisciplinarnog istraživanja.

Dosta veliki broj psihičkih oboljenja u našoj zemlji primorava nas da se tome posvetimo, kao društvenom problemu. Stanje na tom području — mislimo na društvene uzroke i odnose — nije se mnogo promijenilo u posljednjih dvadeset godina. Alijenacija čovjeka i izgradnja socijalizma ne može mimoći ni to područje, a težnja o kojoj je govorio Marx »da se sruše svi odnosi u kojima je čovjek poniženo, ugnjeteno, n a p u š t e n o (podvukao D. Č.), prezreno biće . . .« mora se ostvariti i na tom polju.

Konkretna sociološka istraživanja s područja sociologije psihičkih oboljenja trebalo bi da obuhvate bar slijedeće grupe problema:

1. Utvrđivanje i smještaj psihičkih oboljenja u pojedinim oblastima zemlje;

2. Konceptualizaciju i ocjenjivanje socijalnih pojava i procesa koji se direktno odnose na pojavu psihičkih poremećaja i bolesti, i

3. Utvrđivanje društvenih odnosa i ostalih socijalnih faktora u pozitivnom i negativnom smislu koji se odnose na osobe koje su bolesne ili tu bolest imale.

Treba odmah napomenuti da su s tim zadacima povezani i mnogi drugi, u prvom redu problemi klasifikacije bolesti koji bi odgovarali za ta sociološka istraživanja, potreba nove terminologije, odgovarajuća tehnika istraživanja itd.